

Menneskerettighets-hensyn under større press

Borghild Tønnessen-Krokan

Hver dag risikerer mennesker livet for at andre skal kunne leve i frihet og rettferdighet. Mange steder har det blitt farligere og vanskeligere å være menneskerettighetsforkjemper.

- Hva er en menneskerettighetsforkjemper
- Hvilke rettigheter har en menneskerettighetsforkjemper?
- Hva betyr kampen mot terrorismen for menneskerettighetssituasjonen?
- Hva betyr menneskerettighetsforkjemperne for demokratiet?

Menneskerettighetsforkjempere

Til alle tider er folk som har sagt sin mening, blitt upopulære hos makthavere. Innimellom har de måttet bøte med livet. I dag har de etter internasjonal lov rett til beskyttelse.

Alle vil ha et godt liv: unngå smerte og lidelse, leve i frihet og trygghet, få grunnleggende behov dekket. Mennesker er – og har alltid vært – sårbare for angrep og overgrep.

Etter andre verdenskrig skapte 52 land en organisasjon – De forente nasjoner (FN) – for å spare framtidige generasjoner for krigens trusler og ødeleggelser. Innenfor rammen av FN ble det allerede i 1948 enighet om et dokument som lister opp de rettighetene alle burde ha:

Verdenserklæringen om menneskerettighetene.

Eleanor Roosevelt – amerikansk presidentfrue (1933–1944) sto i spissen for dette arbeidet. Hun sa blant annet:

«Hvor begynner disse universelle rettighetene?»

På småsteder, nær hjemmet – så nær og så smått at de ikke ses på noe kart i verden. Likevel er de verdenen for det enkelte menneske – hjemmet eller arbeidsplassen der han eller hun jobber. Dette er de stedene hvor den enkelte mann, kvinne og barn søker likhet for loven, like muligheter og menneskeverd. Hvis ikke disse rettighetene betyr noe der, vil de ikke ha betydning noen andre steder heller. Uten borgere som aktivt bidrar til å opprettholde rettighetene nær hjemmet, kan vi se langt etter framgang i resten av verden.»

Over hele verden finnes det mennesker som kjemper for våre rettigheter. Mange av dem arbeider under svært vanskelige forhold. Noen risikerer livet. Ofte har de selv fått merke undertrykking og ufrihet, som Nelson Mandela og Martin Luther King jr. Noen er berømte nobelprisvinnere, som Shirin Ebadi fra Iran, Dalai Lama fra Tibet og Aung San Suu Kyi fra

Hva forstår du med «grunnleggende behov»?

Diskuter hvilken lærdom som ligger i uttalelsen fra Eleanor Roosevelt.

Mellom-Europa 1414
Den kjente rektoren ved Prahas universitet, Jan Huus, protesterer mot at Wyclifs bøker blir brent. Huus nekter å kalle tilbake meningene sine for rådet i Konstanz. Han blir levende brent på bålet.

Menneskerettighetshensyn under større press

Hellas år 561 før Kristus

Den kjente fabeldikteren Æsop har fornærmet Apollos prester i Delfi med sin ironi. Presteskapet beskylder Æsop for helligbrøde og framsetter en falsk anklage om at han har stjålet en gjenstand fra tempelet. Fabeldikteren blir dømt og styrtet i døden fra en klippe.

Hva menes med at menneskerettighetene er «universelle»? Gjør greie for eksempler på overgrep mot folks menneskerettigheter av typen: «Det er vår tradisjon – slik har vi alltid gjort det – vår kultur sier at vi må gjøre det på den måten.»

Hvorfor er menneskerettighetsforkjempere gjerne «hår i suppa» for en del makthavere?

Burma. Men langt de fleste er mennesker vi ikke kjenner fra mediens overskrifter. De viser det samme motet og er kanskje enda mer utsatt for trusler og press (de mest omtalte har tross alt ofte en slags beskyttelse i all medieoppmerksomheten). De har behov for beskyttelse, søkelys og nettverk. Det kan være en lege som arbeider mot tortur, en kvinneaktivist som arbeider for likelønn eller mot kjønnslemlestelse, en fagforeningsleder som krever tryggere og sunnere arbeidsforhold, en miljøaktivist som krysser planene til myndigheter eller utbyggere, en organisasjon som kjemper mot barnemishandling eller en skoleelev som kjemper mot rasisme og vold.

Mange menneskerettighetsforkjempere arbeider i **ikke-statlige** organisasjoner. De kalles ofte «**uavhengige** organisasjoner» fordi de skal kunne mene og si hva de vil og ikke være talerør for statens politikk. Ofte brukes også betegnelsen «**ideelle** organisasjoner» fordi de arbeider for andre og er opptatt av å endre samfunnet til det bedre uten å tjene penger på det. Organisasjonene blir gjerne talerør for sårbare grupper i befolkningen, som barn, flyktninger, funksjonshemmede, fanger, homofile og lesbiske.

Menneskerettighetsforkjempere **arbeider på ulike måter**: De...

- hjelper personer og grupper som mener de er ofre for menneskerettighetsbrudd
- overvåker menneskerettighetssituasjo-

nen og foreslår hvordan statlige myndigheter kan forbedre den

- forteller om menneskerettighetsproblemer til mediene, som igjen forteller det videre til folk flest. Dermed kan det dannes en opinion som kan sette press på myndighetene
- organiserer kampanjer, demonstrasjoner, opprop
- informerer og gir opplæring om menneskerettigheter
- støtter organisasjoner og personer i andre land som arbeider for menneskerettighetene.

Felles for menneskerettighetsorganisasjonene er at de arbeider for å stanse og forebygge brudd på menneskerettighetene.

Farligere og vanskeligere

Menneskerettighetene forplikter makthavere – de styrende – til å respektere oss og verdsette menneskeliv. Men mange av dem som forsvare disse rettighetene, blir selv ofre for overgrep og brudd på menneskerettighetene. Deres kritikk av myndigheter, militære og andre som begår menneskerettighetsbrudd, gjør ofte menneskerettighetsforkjempere uønskede og upopulære. De blir ansett for å være brysomme bråkmakere og innimellom beskyldt for å være terrorister eller kriminelle – eller iallfall løpe deres ærend.

Noen menneskerettighetsforkjempere er i ekstra stor fare som følge av **hvem** de forsvare. Disse forsvare gjerne rettighetene til folk som blir diskriminert på grunn av sitt kjønn, livssyn, etniske tilhørighet eller sin seksuelle legning.

Menneskerettighetsforkjempere og deres familier blir truet, utvist, trakassert, bakvasket, vilkårlig fengslet, kidnappet, torturert og til og med drept. Hjemmene og kontorene deres blir angrepet og plyndret, og møter blir avbrutt med makt, noen steder av væpnede og maskerte sivile.

Ofte er det politi og sikkerhetsstyrker som begår overgrepene, ikke sjelden med myndighetenes godkjenning. Slike overgrep er som regel i strid med så vel nasjonal som internasjonal lov. I noen land brukes nasjonale lover og reguleringer mot menneskerettighetsforkjempere, selv om disse lovene er i strid med internasjonal lov. Blant annet brukes lover om ro og or-

Libanesisk aktivist arrestert

I september 2003 var den libanesiske menneskerettighetsforkjempere Samira Trad på besøk i Europa. Der møtte hun blant annet norske menneskerettighetsforkjempere ved Det norske menneskerettighetshuset i Oslo. Hun ønsket å etablere et menneskerettighetshus i Libanon etter den norske modellen for å styrke menneskerettighetsarbeidet i sitt hjemland. Samira Trad leder organisasjonen «Frontiers Center» som forsvare minoritetsgrupper som blir diskriminert, blant andre palestinske flyktninger i Libanon.

Da hun landet på flyplassen i Beirut etter oslobesøket, ble hun

arrestert, mistenkt for å ha ærekrenket libanesiske myndigheter.

I Oslo reagerte Den norske Helsingforskomiteen og Human Rights House Foundation (HRH) umiddelbart. De skrev brev til norske myndigheter der de fortalte hva som hadde skjedd og ba dem følge opp saken. Over hele verden protesterte menneskerettighetsorganisasjoner, deriblant Amnesty International, Human Rights Watch og FIDH. Kort tid etter ble Samira Trad løslatt. Historien til Samira Trad er typisk. Den viser også at det nytter å bry seg, og å protestere mot urettferdighet og overgrep.

Menneskerettighetshensyn under større press

Hva menes med en ideell organisasjon?

Drøft påstanden: «Omfattende brudd på menneskerettighetene i et land gjør at omverdenen må gå inn i dette landet for å sette en stopper for overgrepene.»

Avtalegrunnlaget

Ut over menneskerettighetserklæringen er det i menneskerettighetsarbeidet vanlig å framheve to sett av menneskerettigheter, som er uttrykt i hver sin konvensjon (FN, 1966):

- Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter
- Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

Gjør greie for de sentrale menneskerettighetskonvensjonene.

Hvordan har menneskerettighetsarbeidet kommet under press de siste årene?

Hvordan arbeider menneskerettighetsforkjemperne?

den, om moral, nasjonal sikkerhet eller unntakslover, mot oppvigleri og ærekrenking. I mange land gjør strenge reguleringer det vanskelig eller ulovlig for menneskerettighetsforkjempere å drive eller være med i en uavhengig organisasjon, eller si sin mening uten for eksempel å risikere fengsel. For å sverte de uavhengige organisasjonene bruker myndighetene i en rekke land det som argument mot organisasjonene at de mottar utenlandsk støtte. De som mottar slik støtte, blir beskyldt for å tjene utenlandske interesser og å drive kontrarevolusjonær, statsfiendtlig eller undergravende virksomhet. Utenlandske bidragsytere til menneskerettighetsforkjempere mistenkes for å ha skjulte motiver for sin støtte. Som et resultat av myndigheters svertkampanjer kan også befolkningen i de aktuelle landene bli mistenksomme mot menneskerettighetsorganisasjonene.

Overgrepens geografi

I alle verdensdeler blir menneskerettighetsforkjempere drept. I 2003 ble forkjempere drept på Filippinene, i Nepal, Indonesia, Russland, Colombia, Guatemala og Honduras, ifølge organisasjonen FIDH, som sammen med anti-torturorganisasjonen OCMT har opprettet et «observatorium» for å overvåke situasjonen for menneskerettighetsforkjempere.

Aller verst er situasjonen i Latin-Amerika, ifølge FN. Colombia regnes for å være et av verdens farligste land for menneskerettighetsforkjempere. De utsettes stadig for trusler, vold og drap uten at noen holdes ansvarlig for overgrepene. Så lenge ingen straffes for overgrepene, fortsetter disse med uforminskert styrke. I den borgerkrigsliknende situasjonen i Colombia spiller menneskerettighetsforkjemperne en nøkkelrolle. De identifiserer overgripere på alle sider av konflikten og avslører således sannheten om den blodige konflikten, der ingen av partene respekterer grunnleggende menneskerettigheter. Nettopp derfor blir også de som forsvarer menneskerettighetene forfulgt, og mange av dem blir tvunget til å forlate landet.

Menneskerettighetsforkjempere rettigheter

«Human rights defenders stand in the front lines of protection, casting the bright light of human rights into the darkest corners of tyranny and abuse. They work to safeguard the rule of law, to reduce violence, poverty and discrimination, and to build structures for freer, more equitable and more democratic societies. It is to them that many victims of human rights violations turn in their hour of need.»

Denne hyllesten kom fra FNs generalsekretær Kofi Annan på Menneskerettighetsdagen 10. desember 2003. Fem år tidligere – 1998 – ble en ny FN-erklæring undertegnet: «United Nations Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms» – også kalt «**FN-erklæringen om menneskerettighetsforkjempere**». Erklæringen slår fast **staters ansvar** for å beskytte menneskerettighetsforkjempere. Norge var en viktig og aktiv pådriver alt fra 1984 for å få i stand en slik erklæring.

I år 2000 ble en ny FN-stilling opprettet: en spesialrepresentant for FNs generalsekretær med ansvar for å forsvare menneskerettighetsforkjempere. En kvinnelig advokat fra Pakistan, Hina Jilani, tiltrådte vervet og har dokumentert en **farlig trend**: Menneskerettighetsforkjempere sikkerhet og arbeidsvilkår er de siste årene blitt **forverret** i store deler av verden.

Menneskerettighetshensyn under større press

«Tvil aldri på at små grupper av tenksomme engasjerte mennesker kan forandre verden. Faktisk er de de eneste som noensinne har forandret noe!»
Margaret Mead

Diskuter likheter og forskjeller mellom en bølle og en torturist. Hvem er mest sannsynlige ofre for overgrep mot menneskerettighetene? Lag en «hjernestorm» i klassen på hva som kjenner seg ut som menneskerettighetsforkjempere og en overgriper.

Diskuter påstanden: «I samfunn med velutviklet demokrati er det unødvendig å ha menneskerettighetsorganisasjoner og -forkjempere.»

Borghild Tønnessen-Krokan er prosjektleder ved Human Rights House Foundation (HRH) i Oslo og statsviter fra Universitetet i Oslo og mastergrad fra London School of Economics and Political Science (LSE). Hun har menneskerettigheter som sitt spesialfelt.

Når frihet settes opp mot trygghet

Etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001 har menneskerettighetsarbeidet gått inn i en ny og vanskeligere fase. Menneskerettighetene – og de som forsvarer disse rettighetene – er truet av terror og terrorister, men de er også truet av dem som hevder å bekjempe terror. Når frihet settes opp mot sikkerhet, kommer **menneskerettighetene raskt under press**.

Kampen mot terrorismen stiller store krav til samfunnets evne til samtidig å balansere mellom hensyn til sikkerhet, menneskerettigheter og frihet. Ikke alle har lyktes med denne balansegangen. Mange regjeringer, også vestlige, har vektlagt terrorkampen mer enn menneskerettigheter. De har da brukt behov i kampen mot terror som unnskyldning for å skyve hensynet til menneskerettighetene til side. Men uten rettfærdighet og respekt for enkeltmenneskets verdi – ingen fred og sikkerhet.

Stater må ivareta hensynet til fundamentale menneskerettigheter og menneskerettighetsforkjempernes arbeidsvilkår når de vurderer nye sikkerhetslover og tiltak mot terrorister. Dette er hovedbudskapet i en rapport som spesialrepresentanten for menneskerettighetsforkjempere la fram for Generalforsamlingen i FN i 2003. Debatten munnet ut i en resolusjon som uttrykker «alvorlig bekymring over at nasjonal sikkerhets- og anti-terrorlovgivning og andre tiltak i enkelte tilfeller er blitt **misbrukt**. De har vært rettet mot menneskerettighetsforkjempere eller har hindret deres arbeid og sikkerhet i strid med internasjonal rett». I resolusjonen blir statene «anmodet om å sikre at alle tiltak for å bekjempe terrorisme og ivareta nasjonal sik-

kerhet samsvarer med deres forpliktelser i henhold til internasjonal rett, særlig i henhold til internasjonale menneskerettigheter, og ikke hindrer menneskerettighetsforsvareres innsats og svekker deres sikkerhet».

Uten vaktbikkjer intet demokrati

For mange er demokrati en selvfølge. Men for halvparten av verdens befolkning er en slik styreform helt ukjent, eller kanskje bare en fjern og tilsynelatende uoppnåelig drøm. Mangel på demokrati og brudd på menneskerettigheter – i form av for eksempel diskriminering, undertrykkelse og vold – fører ofte til krig og konflikter.

Mange har argumentert for at respekt for menneskerettighetene gjør verden tryggere og mer stabil. Gode demokratiske institusjoner og kanaler, uavhengige og kritiske medier og organisasjoner, uavhengige domstoler, økt velferd og fordeling av goder fører til at innbyggere i større grad fremmer sine interesser på fredelig vis.

Demokrati er ikke noe man bare kan vedta. Det er en vedvarende prosess som fordrer innbyggere med et bevisst og årvåkent blikk på enhver utøvelse av makt. Et sunt demokrati er avhengig av maktfordeling og uavhengige vaktbikkjer som kan påtale og bidra til å hindre maktovergrep. Menneskerettighetsforkjempere er derfor meget viktige for demokratiet, både direkte og indirekte:

- De bidrar til å sikre godt styresett, gjennom blant annet å protestere mot korrupsjon, straffrihet og valgfuske
- De gir de undertrykte en stemme
- De inspirerer folk til å delta i samfunns livet og uttrykke sin mening.

Menneskerettighetsforkjempere virksomhet er både et uttrykk for – og en sentral del av – demokratisering og demokrati og i et samfunn. Støtte til én menneskerettighetsforkjemper er støtte til kampen for alle menneskers rettigheter.

Alle arbeidsoppgåver og nettdresser: **sjå under.**